

04 πολιτισμός

■ της Ιφιγένειας Καλαντζή*

Οι ανοιχτές πληγές της Αφρικής

Στο 8ο Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Πελοποννήσου, που διεξάχθηκε διά ζώσης σε διάφορες πόλεις, αλλά και διαδικτυακά, από τα οκτώ ντοκιμαντέρ του εξαιρετικού αφιερώματος στην υποσαχάρια Αφρική, εστιάζουμε σε τρία ντοκιμαντέρ, που συσχετίζουν το ιστορικό παρελθόν με την αναζήτηση της αφρικανικής ταυτότητας των νέων δημιουργών τους.

Στο ντοκιμαντέρ «**Αφρικανική αποκάλυψη**» του Ρομπ Λέμκιν, ο Νιγηριανός καταγωγής Άγγλος φοιτητής στην Οξφόρδη Φέμι Νιλάντερ, πεπεισμένος ότι ο μυθοπλαστικός χαρακτήρας του σκληρού αποικιοκράτη κύριου Κέρτζ, που καθρεφτίζεται στην «Καρδιά του Σκότους» (1889), του Τζόζεφ Κόνραντ, δεν ήταν μια διεστραμμένη προσωπικότητα της φαντασίας του συγγραφέα, αλλά υπαρκτό πρόσωπο, ταξιδεύει ως τον Νίγηρα, αναζητώντας τα ίχνη του. Καταλήγοντας στον Γάλλο Λοχαγό Πωλ Βουλέ, που είχε τεθεί επικεφαλής της εκστρατείας στη Δυτική Αφρική, ο Φέμι ξεκινάει ένα ταξίδι στο χώρο και στο χρόνο, συνοδεύει μικρού συνεργείου, δυο ξεναγών και της διακριτικής παρουσίας ενός τζιπ με στρατιώτες, ακολουθώντας βήμα-βήμα τα ίχνη της αιματηρής κατακτητικής εκστρατείας του Βουλέ. Έτσι, ανακαλύπτει το αποσιωπημένο σκληρό πρόσωπο της αποικιοκρατίας, ενώ παράλληλα επανασυνδέεται και με τις αφρικανικές ρίζες του. Πίσω στο αμαρτωλό παρελθόν της αποικιοκρατίας στην Αφρική, επανέρχονται στο φως σοκαριστικές φωτογραφίες με κομμένα μέλη, αλλά και κομμένα κεφάλια καρφωμένα σε καλάμια που βαστούν ως τρόπαια, οι καλοντυμένοι λευκοί αποικιοκράτες. Ακολουθώντας το αφηγηματικό σχήμα του Κόνραντ, ο σκηνοθέτης επιχειρεί να ανακαλύψει και αυτός μέσα από την αναζήτηση του Φέμι την ταυτότητα του αληθινού Κέρτζ.

Στα χωριά που σάρωσε η διαστροφική μανία του Βουλέ, τα γηραιότερα δισέγγονα όσων επέζησαν, ακόμα θυμούνται τις σφαγές, που μνημονεύονται στα παραδοσιακά τραγούδια. Το νήμα της αφήγησης εμπλουτίζεται με αρχειακό υλικό, φωτογραφίες και ασπρόμαυρα φιλμάκια, αλλά και από τα επι-

Αφιέρωμα στο 8ο Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Πελοποννήσου (8-17/4/2022)

λεγμένα αποσπάσματα του βιβλίου του Κόνραντ, που παραμένει βασικός μπόσουλας σε αυτή την αναζήτηση, σε σύγκριση με τα αναγνώσματα εκτός κάδρου επιστολών και στρατιωτικών αναφορών, που βρέθηκαν σε αρχειοθήκες της Γαλλίας, ενώ η αναζήτηση παίρνει πιο προσωπικό χαρακτήρα, καθώς ο Φέμι αναφέρεται στον Βουλέ σε δεύτερο πρόσωπο, τονίζοντας την εμμονή του να ξεσκεπάσει τις κτηνωδίες του. Η ξεναγός Αμίνια συνδέει το ιστορικό παρελθόν με την σύγχρονη όψη της νέο-αποικιοκρατίας, επιμένοντας να επισκεφτούν άρρωστους συνταξιούχους, συναδέλφους του πατέρα της, υπαλλήλους επί 30 χρόνια στη Δημόσια Γαλλική Εταιρεία Ορυχείων, αποκαλύπτοντας ότι η Γαλλία, μέχρι το 2014, προμηθεύονταν αφορολόγητα από τον Νίγηρα ουράνιο, για την κατασκευή λαμπτήρων, τη στιγμή που τα περισσότερα αφρικανικά χωριά δεν έχουν ηλεκτρικό ρεύμα. Αντίστοιχα, ο ξεναγός Ασάν τονίζει πως η εθνική οδός, έργο του Βουλέ, ακολουθεί με ακρίβεια την πορεία των σφαγών του.

Χαράζοντας πολλαπλές διασυνδέσεις με το σήμερα, το ντοκιμαντέρ κλείνει με τη δήλωση του Φέμι «Το παρελθόν ποτέ δεν πεθαίνει. Πρέπει να αντιμετωπίσουμε τις αδικίες της ιστορίας, αν θέλουμε να είμαστε ελεύθεροι στο μέλλον», ενώ απεικονίζεται με μάσκα για κορωνοϊό κατά την επιστροφή του στην Αγγλία, όπου συμμετέχει στο νέο κύμα αντιρατσιστικών διαδηλώσεων με αποκαθλώσεις των αγαλμάτων φημισμένων σκλαβέμπορων και στυγνών δολοφόνων, που πυροδότησε η αποτρόπαιη δολοφονία του Αφροαμερικανού Τζώρτζ Φλόιντ στη Μιννεάπολη, το 2020.

Μεταξύ ιστορικής αναδρομής, οικογενειακής διερεύνησης και προσωπικής αναζήτησης κινείται και το ντοκιμαντέρ «**Βρίσκοντας τη Σάλι**», της Καναδής Ταμάρια Ντάουιτ, που ανακαλύπτει μαζί με την ιστορία της θείας της και τη δική της Αιθιοπική ταυτότητα.

Μεγαλωμένη στον Καναδά, από Καναδή μητέρα, μόλις κλείνει τα 30 της η Ταμάρια αποφασίζει να μετακομίσει στην Αντίς Αμπέμπα για «να κατανοήσει καλύτερα τη χώρα που κυλά στο αίμα της» και να γνωρίσει τους συγγενείς του εδώ και μια δεκαετία πεθαμένου πατέρα της. Τυλιγμένη στη σιωπή της οικογένειάς της, επιστρέφοντας στην Αιθιοπία ανακαλύπτει πως είχε μια θεία, που κανείς δεν είχε αναφέρει ποτέ, την Σελαμά-ουιτ, που σημαίνει «ειρήνη» ή Σάλι για συντομία. Με πατέρα έναν καλλιεργημένο και πολύγλωσσο Αιθίοπα διπλωμάτη, στην υπηρεσία του αυτοκράτορα Χαϊλέ Σελασιέ, η Σάλι και τα πέντε αδέρφια της μεγάλωσαν σε μια προνομιούχα οικογένεια, φοιτώντας σε διεθνή σχολεία σε Σουδάν, Γκάνα και Νιγηρία. Το 1969 η οικογένεια μετακομίζει για δυο χρόνια στον Καναδά, επιστρέφοντας οριστικά στην πατρίδα το 1973.

Παράλληλα με την ιστορική αναδρομή στο παρελθόν της Αιθιοπίας του '70, με το ισχυρό φοιτητικό κίνημα που τροχοδρόμησε το 1974 την ανατροπή του 83χρονου αυτοκράτορα, αλλά και τη στυγνή στρατιωτική χούντα που επακολούθησε για τις επόμενες δεκαετίες, με διώξεις, βασανιστήρια και δολοφονίες, ξετυλίγεται και η πορεία της ιδεαλίστριας Σάλι,

που στο πλάι του συντρόφου συζύγου της Τσελότε, ηγετικού μέλους της παράνομης κομμουνιστικής οργάνωσης Λαϊκό Επαναστατικό Κόμμα της Αιθιοπίας (EPRP), στρατεύτηκε ενεργά στον ένοπλο αγώνα και κυνηγημένη πέρασε στην παρανομία, όπου χάνονται για χρόνια τα ίχνη της.

Ανάμεσα σε οικογενειακές φωτογραφίες, πλούσιο αρχειακό υλικό φέρνει στο φως τις λησμονημένες εικόνες μιας εκρηκτικής εποχής, με συμπλοκές στους δρόμους, τανκς και στρατιώτες, και πολύ κόσμο να διαδηλώνει φωνάζοντας «πλήρης εξουσία στο Κοινοβούλιο, γη στο γεωργό!», ενώ συχνά στις μεταβάσεις των αφηγήσεων και των προσωπικών σχολιασμών της σκηνοθέτριας, χρησιμοποιούνται εικόνες της σύγχρονης Αιθιοπίας, σε ένα αντιπροσωπευτικό πορτρέτο του σύγχρονου παρόντος της χώρας.

Στο ντοκιμαντέρ «**Επανάσταση από μακριά**» του Μπέντλεϊ Μπράουν, διερευνάται ο επαναπροσδιορισμός της Σουδανικής ταυτότητας της νέας γενιάς Αμερικανοσουδανών της διασποράς, κυρίως μετά τα πρόσφατα γεγονότα της επανάστασης στο Σουδάν το 2019, με την ανατροπή του Ομάρ Χασάν Αλ-Μπασίρ και του κόμματος του Εθνικού Κογκρέσου (NCP), που είχε εγκαθιδρυθεί στην εξουσία με στρατιωτικό πραξικόπημα το 1989 και κυβέρνησε για τρεις δεκαετίες. Στο τριακοστό χρόνο του καθεστώτος, στον απόηχο των κινημάτων της Αραβικής Άνοιξης από τα τέλη του 2010, πλήθος διαδηλωτών κατέκλεισε τους δρόμους και συγκεντρώθηκε στο στρατιωτικό Αρχηγείο, απαιτώντας με πάθος να παραδοθεί η ηγεσία στους πολίτες.

Νέες γυναίκες και άντρες καλλιτέχνες δεύτερης γενιάς Σουδανών, γεννημένων μέσα στην τελευταία τριακονταετία στην Αμερική, από γονείς μετανάστες και πολιτικούς πρόσφυγες, συζητούν στην κάμερα τα πρόσφατα πολιτικά γεγονότα πίσω στην πατρίδα τους, όπου η φωτιά καίει και το αίμα

των συγγενών είναι ακόμα νωπό. Την ίδια στιγμή ανακαλύπτουν τη σουδανική τους ταυτότητα, σε μια χώρα που επανεκτιμούν πόσο Αμερικάνοι είναι για να νιώθουν Σουδανοί ή πόσο Σουδανοί είναι για να νιώθουν Αμερικάνοι. Μιλώντας μισά αγγλικά, μισά αραβικά αναφέρονται και στο φανταστικό αραβικό πολιτισμικό στοιχείο με το οποίο γαλουχήθηκαν και που στην κρίσιμη περίοδο των πρόσφατων πολιτικών ταραχών αποδέχτηκαν, επιζητώντας να επανασυνδεθούν με τη σουδανική καταγωγή τους, που περιλαμβάνει και άλλες αφρικανικές κουλτούρες. Ως συνειδητοποιημένοι Αμερικανοσουδανοί Αφροάραβες πλέον, διοργανώνουν συναυλίες αλληλεγγύης και βραδιές ποίησης, συγκεντρώνοντας χρήματα για τους Σουδανούς καλλιτέχνες και αναφέρονται συγκινημένοι στις πολυπληθείς διαδηλώσεις με τα επαναστατικά συνθήματα. Η αφήγηση ενσωματώνει εικόνες με τα πραγματικά εξεγερσιακά στιγμιότυπα των διαδηλώσεων στο Σουδάν, με υψωμένα πανό «Ελευθερία, Ειρήνη, Δικαιοσύνη, ο λαός επιλέγει την Επανάσταση» και ρυθμικά συνθήματα «Πολιτική Διακυβέρνηση» και «Επανάσταση!», από μια λαοθάλασσα, που δέχτηκε την άγρια καταστολή και τις επιθέσεις του στρατού. Συγκλονισμένοι οι Αμερικανοσουδανοί της διασποράς, οι περισσότεροι μουσικοί, ράπερ, παραγωγοί, καρτούνιστες, κωμικοί, ανάμεσα τους και χιπ-χοπ τραγουδίστριες, αλλά και δυναμικές ποιήτριες, αναφέρονται στα συνταρακτικά συνθήματα «το αίμα του μάρτυρα δεν χύθηκε άσκοπα, το φοράμε μαντήλι» και «οι μάρτυρες δεν πέθαναν, συνεχίζουν να ζουν μέσα από τους επαναστάτες». Οι αντιδράσεις τους μακριά από τις επαναστατικές εξελίξεις ταυτίζονται με όσους έμειναν στην πατρίδα και φέρουν το πένθος των χαμένων συγγενών στις συμπλοκές, ενώ επιχειρούν να ευαισθητοποιήσουν τους νέους, διοργανώνοντας ένα νέο ρεύμα πολιτικής συνειδητοποίησης, που εκφράζουν μέσα από τους φλογερούς στίχους στα τραγούδια και τα ποιήματά τους.

* Η Ιφιγένεια Καλαντζή είναι θεωρητικός-κριτικός κινηματογράφου, ifigenia.kalantzi@gmail.com